

HRVATSKI KAJKAVSKI PISAC PETAR BERKE, ŽUPNIK U LEGRADU

U povodu 200. godišnjice smrti

Književnost na kajkavskom književnom jeziku javila se u sjevernoj Hrvatskoj relativno kasno, tek u 16. stoljeću, jednom od najtežih stoljeća hrvatske povijesti, kad je zbog turskih osvajanja Hrvatska spala na 50.000 km², a potkraj stoljeća na svega 16.000 km². Osim toga Ferdinand Habsburški (1527.-1564.) centralizira vlast, provodi germanizaciju, a počinje i formiranje Vojne krajine. To je stoljeće Seljačke bune (1573.), stoljeće širenja protestantizma, ali i stoljeće kad Zagreb postaje glavni grad Hrvatske i Slavenije i kad je u Nedelišću osnovana tiskara (1572.) u kojoj se tiskaju prve knjige na kajkavskom književnom jeziku.

Zbog turskih osvajanja trpi i Podravina kao i susjedno Međimurje. Osim toga gospodari Podravine, Ernušti i Keglevići, svađaju se zbog nasljedstva. Kad su turci 1552. zauzeli Viroviticu, nastao je veliki strah da će zauzeti i Koprivnicu, tvrđavu Prodavić (od 1626. Virje), Đurđevac i druga mjesta. Kralj Ferdinand je 1546. darovao Nikoli Šubiću Zrinskom cijelo Međimurje pa je Zrinski u Legradu na Muri sagradio utvrdu Novi Zrin koja je Turcima bila trn u oku i oko koje su se vodile neprestane borbe. Turci su je uspjeli zapaliti 1664., a iste je godine stradao od vepra hrvatski ban, pjesnik i legradski kapetan, legendarni pobjednik u borbama s Turcima, Nikola Zrinski. Tvrđe za obranu od Turaka bile su u Koprivnici, Đurđevcu, Prodaviću, Drnju, Đelekovcu i Novigradu. Iako su Turci 1606. sklopili mir s kraljem Rudolfom na ušću rijeke Žitve, opasnosti nisu prestale. Iz turske Slavonije provaljivali su u Podravinu i Međimurje Turci i Vlasi pa sigurnosti nema.

Sigurnije i mirnije vrijeme za Hrvatsku, pa i Podravinu i Međimurje, nastalo je kad je u borbama protiv Turaka od 1683. do 1699. oslobođeno mnogo hrvatskoga teritorija.

Unatoč ratnom i osvajačkom vremenu, kulturni život u Hrvatskoj ne prestaje, dapače, on se razvija i duhovno obogaćuje puk.

Iako se kajkavska književnost javlja krajem 16. stoljeća, svoj pravi procvat doživjet će u 17., 18. i početkom 19. stoljeća (do Gajeve jezične reforme), kad će kao književni jezik nes-

tati. Javit će se ponovno svom snagom oko 1971., poslije Matoša, Galovića, Domjanića, Miškine, Gorana Kovačića, Pavića, ali ne na jedinstvenom književnom jeziku, nego na govornom kraja (i mjesta) u kojem je nastala. To je regionalna kajkavska književnost koja živi i danas.

Kajkavski književni jezik kojim su se u sjevernoj Hrvatskoj pisale knjige nešto manje od 300 godina, u svim je djelima isti. Iako mu je osnovica zagrebačka kajkavština, on nema odlike kraja otkuda su pisci. Kajkavština je prožeta i štokavskim i čakavskim narječjem. Ovim se hrvatskim jezikom služilo plemstvo, a ono dolazi iz raznih krajeva Hrvatske. Ali ni knjige nisu bile namijenjene samo kajkavcima. Stvaranju takvoga književnoga jezika mnogo je pridonio tzv. Ozaljski književni krug, pisci okupljeni oko Petra Zrinskoga kojemu je sjedište u Ozlju. To je 16. i 17. stoljeće. Najpoznatija knjiga Ozaljskoga književnoga kruga je **Adrianskoga mora Syrena**, knjiga Nikole Zrinskoga napisana mađarskim jezikom i objavljena u Beču 1651., a koju je brat Petar preveo na hrvatski i objavio u Mlecima 1660. godine.

Novija istraživanja dokazuju da je i prije Ivana Pergošića u sjevernoj Hrvatskoj bilo književnih djela, iako se Pergošića smatra začetnikom kajkavske književnosti. On je u Nedelišću objavio **Decretum** 1574., na kajkavskom jeziku. To je prijevod Verbezyeve knjige **Tripartitum**, objavljene 1517. g. na mađarskom jeziku (o običajnom mađarskom privatnom pravu, zakon koji je u Međimurju i Vojvodini vrijedio do 1918.).

Pravi začetnik kajkavske književnosti je Antun Vramec (1538.-1587.). Bio je zagrebački kanonik i župnik, ali je imao mnogo neprilika jer je bio oženjen, a i sklon protestantima. Ženidbe svećenika bijahu uobičajene prije Tridentskog koncila (radio s prekidima od 1545. do 1563., vodili su ga isusovci i bio je protureformacijski). Poslije Tridentskog koncila nastupa strogi celibat i progon oženjenih svećenika pa i našega Vramca, ali njegovo je ime zlatnim slovima upisano u povijest kajkavske književnosti. Napisao je knjigu **Kronika vezda znovič spravljena**¹ i objavio je u Ljubljani 1578. (četiri godine poslije prijevoda Verbezya). **Kronika** je originalno povijesno djelo u kojem Vramec mnogo spominje događaje koji su se dogodili za njegova života. Osam godina kasnije, tj. 1586., Vramec objavljuje u Varaždinu (iste godine počela je raditi tiskara u Varaždinu) knjigu propovijedi **Postila** posvećenu biskupu Petru Herešincu. Spomenimo da je 16. stoljeće, stoljeće Marulića, Zoranića, Lucića, Hektorovića, a i Shakespearea.

Književnost na kajkavskom književnom jeziku rascvst će se u 17. stoljeću. Povjesničari književnosti na prvo mjesto stavljaju Jurja Habelića, koji je umro prije 320 godina (1609.-1678.).

Habelić, kažu, sve kajkavske pisce nadmašuje i stilom i jezikom. I zaista, njegova se djela s užitkom čitaju i danas. Rodom je Turopoljac, studirao je u Beču gdje je primljen u isusovački red, predavao je na gimnaziji u Rijeci, Varaždinu i Zagrebu. Borio se da se zagrebačka isusovačka gimnazija podigne na stupanj akademije, što je kralj Leopold I. potvrdio 1669. godine.

Prvo Habelićevo djelo je **Dikcionar ili Reči slovenske**, objavljeno u Grazu 1670. godine. To je rječnik od oko 12 tisuća kajkavskih riječi protumačenih latinskim jezikom, a namijenjen đacima.

Habdelić je utemeljio našu nabožnu književnost koju su pisali mnogi kajkavski pisci kao protutežu reformaciji, iako je poslije iscrpljujućega tridesetgodišnjeg rata između pristalica reformacije i protureformacije (1618.-1648.) priznata ravnopravnost katoličke, luteranske i kalvinističke crkve (1648.). Hrvatski kajkavski pisci, većinom svećenici i isusovci, željeli su svojim knjigama djelovati na puk tako da mu što više približe riječ Božju i nauk kršćanski, osobito u 17. stoljeću. Kasnije se javljaju knjige za obrazovanje: o medicini, veterini, poljoprivredi, o kulinarstvu (**Zagrebačka šokačka knjiga** Ivana Birlinga), matematici (**Aritmetika Horvatska** Mihajla Šilovića), a bilo je i prijevoda stranih pisaca (Erazma Rotterdamskoga, Voltairea i drugih).

Najznačajnija Habdelićeva djela su **Zrcalo Marijansko**, objavljeno u Grazu 1662. i **Prvi oca našega Adama greh**, objavljeno u Grazu 1674. godine. Cilj ovih djela je potaknuti čitatelje na pobožan, pošten i skroman život. Osnovna tema **Zrcala Marijanskog** je štovanje Djevice Marije o kojoj će kasnije pisati i Petar Berke. Isusovac Habdelić u **Zrcalu Marijanskom** spominje Luthera i na jednom mjestu ga naziva svrzikapa i "od vruga prentan i obladan" i sugerira čitatelju da se u njega ne ugleda. Čitatelja potiče na duhovne vrednote čovjeka i kaže "da se nigdar nema nad drugemi znašati zaradi telesne lepote", nego se "poglej v Marijansko zrcalo". Habdelić spominje kip u Remetama "Gospe naše Device Marije pri kom svagdašnja skoro i velika milosrdnost Marijanska čuda bivaju, što svedoče v nogi putniki kteri iz dalekih stran tamo dohajaju". Habdelić govori i o drugim svetištima Blažene Djevice, a o Gospinom svetišću u Mariji Bistrici pisat će u 18. stoljeću Petar Berke.

Mnogo opširnije Habdelićevo djelo je **Prvi oca našega Adama greh**. O čemu u tom djelu piše, najbolje se vidi po nazivima nekih ulomaka: Premišljanje o skuposti (škrтости), O praznosti (preljubu), Od gizdosti (oholosti), Mertučilnost v jeliču i pitvine (Umjerenost u jelu i piću), Nevolja ku starem ljudem mladi zadavaju, Navuk proti cifranju tela, Gizdost vučenih ljudi (Oholost učenih ljudi), Od nesramnoga pogleda, Od nenavidnosti (zavisti), Od ludosti, Zli tovaruši, Plesi i tanci, Pesme od ljubavi itd. Iz svih se tekstova vidi da je ovo pisao gorljivi isusovac. Ljubavne pjesme, primjerice, naziva čemerne (otrovne), sramotne, nečiste, pogane i sugerira da se pjevaju pobožne pjesme.

Potreba da se širi pobožnost navela je neke pisce da objavljuju molitvenike. Nikola Krajačević (1582.-1653.), Siščanin, isusovac, napisao je **Molitvene knjižice** (Požun, 1640.) i **Sveti Evangelion** (1651.) u kojem kaže da puk ne zna Deset Zapovijedi, ni o Kristu i kršćanskoj vjeri pa on piše ovu knjižicu da ljudi nađu put k Bogu. Tu su, zatim, Petretić, pa Milovac, a najpoznatiji je Juraj Muliš (17./18. stoljeće), misionar i isusovac koji je napisao oko 20 knjiga, od kojih su neke štokavske. Najvažnije mu je djelo **Posel Apoštolski**, objavljeno 1742. u Zagrebu, opširni katekizam, a 1748. objavio je u ono vrijeme vrlo poznati molitvenik **Hrana Nebeska**. Štefan Zagrebec (1688.-1742.) objavio je pet svezaka **Prodeka** (točan naslov: **Hrana Duhovna Ovčic Kršćanskih aliti Prodeke**). Ivan Belostenec (1594.-1675.), poznatiji po rječniku **Gazofilacium**, objavio je 1672. Deset propovijedi, a pisao je nabožne pjesme.

Pjesme su se pisale i prije poznatih nam zbirki pjesama. Kajkavske pjesmarice su po sadržaju vrlo različite, a najznačajnije su one koje govore o povezanosti kajkavskoga čovjeka sa zemljom. **Prekurmurska pjesmarica** je iz 1534., a poznata je kajkavska pjesmarica s

notama iz 1711. godine. U **Ludbreškoj pjesmarici** (18./19. st.) nalaze se 103 svjetovne pjesme u kojima se pjeva o ljubavi, sreći i nesreći, poneke naginju humoru, a neke su sumorne. Neki su pjesnici prepjevali tada poznate pjesme, kao primjerice Gabriel Jurjević koji je 1675. objavio zbirku pjesama (tiskanu u Beču) **Listi heroev**, što je, zapravo, prepjev isusovačkoga pjesnika Jakova Bidermana. Za pjesme Matijaša Magdalenića (17. stoljeće) povjesničari nisu sigurni jesu li prijevod ili ih je napisao Magdalenić. Knjiga se zove **Zvončac iliti premišljanje zverhu četiri posljednjih stvari čoveka**, objavljena 1670. Pjesme Frana Krste Frankopana **Gartlic za čas kratiti** (gartlic=vrt) pronađena je u 19. stoljeću. To su junačke, ljubavne i nabožne pjesme. Njegova sestra Katarina Zrinska autorica je zbirke pjesama **Putni tovaruš**, objavljene u Veneciji 1661. Manje je poznata kajkavska pjesnikinja Katarina grofica Patačić (kći grofa Keglevića i Ane Drašković, udata za Franju Patačića, živjela u Varaždinu). Napisala je zbirku ljubavnih pjesama **Pesme Horvatske** (u rukopisu). Poznato djelo Nikole i Petra Zrinskog (17. stoljeće) **Adrianskoga mora Syrena** je ep od 15 pjevanja u kojem se pjeva o sigetskoj bitki, a napisana je po ugledu na Tassa (Oslobođeni Jeruzalem).

Osim molitvenika, rječnika, znanstvenih djela i pjesama, kajkavski pisci toga vremena pisali su i kazališna djela. Pisala su se i izvodila u isusovačkim školama, a prikazivala su se u Zagrebu, Varaždinu, Požezi i Osijeku. Školske predstave započele su u Zagrebu 1607. i trajale su sve do ukinuća isusovačkoga reda 1773. (obnovljen 1814.). u Zagrebu je izvedeno 400 predstava. Osim svetačkih legendi, bilo je i alegorijskih igara a i povijesnih drama s naglašenim domoljubljem. Najviše ih je na latinskom jeziku, a u 18. stoljeću i na kajkavskom. U Biskupskom sjemeništu prikazana je 1791. drama **Imenoslovnik** Tome Mikloušića, a 12. veljače 1804. održana je premijera komedije Tituša Brezovačkoga **Matijaš Grabancijaš dijak**, koja je iste godine i tiskana. Grabancijaš je po narodnomu vjerovanju mladić koji je osim 12 bogoslovnih škola završio i 13. - vilenjačku, pa može zapovijedati i vragovima. Poznatu komediju Tituša Brezovačkoga **Diogeneš iliti sluga dveh zgubljenih bratov** objavio je Tomo Mikloušić 1823. godine.

Kad je kajkavska književnost bila na zalazu zbog ilirskoga pokreta, Tomo Mikloušić (1767.-1833.), kojemu je posljednji kajkavski pisac Ignac Kristijanović bio ujak, objavljivao je u ono vrijeme vrlo popularan **Stoletni Kalendar**. Poznatiji su kalendari Ignaca Kristijanovića **Danica Zagrebačka** koji su izlazili od 1834. do 1850., istodobno s Gajevom Danicom horvatskom, odnosno Danicom ilirskom. Kristijanović svoje kalendare tiska kajkavskim književnim jezikom i starim pravopisom. Tek u 15. i dva sljedeća tiskana su novim pravopisom, ali kajkavskim jezikom. Kristijanović je svoje kalendare objavljivao 17 godina što se gotovo podudara s njegovim župnikovanjem u bjelovarskom kraju. U Kristijanovićevim kalendarima ima za svakoga ponešto: poslovice, zagonetke, prijevodi iz Svetoga pisma, prognoze vremena, ozbiljnoga i šaljivoga štiva, a tu su i njegove rasprave o kajkavskom i štokavskom književnom jeziku. osim Kalendara i Tomo Mikloušić i Ignac Kristijanović pisali su i druga djela na kajkavskom jeziku. Kristijanović je prihvatio novi pravopis, ali kajkavsko-ga se jezika nije nikada odrekao. Umro je 1884. u 88. godini života.

Zbog popularnosti Petrice Kerempuha, nezaobilaznoga junaka kajkavske književnosti,

spomenimo i Jakova Lovrenčića, pisca knjige **Petrica Kerempuh iliti čini čoveka prokšenoga** koja je doživjela oko 15 izdanja. Prvo je bilo 1834., ali već drugo, objavljeno u Varaždinu 1849. (sedam godina poslije piščeve smrti) je štokavsko. Ono što je za nas danas Petrica Kerempuh nije ovaj Lovrekovićev, nego Krležin iz 1936. godine.

Dosad spomenuti pisci našega kajkavskoga književnoga jezika nisu i svi koji su zavrijedili našu pozornost. Spomenula sam samo neke, nastojeći

da čitatelj dobije osnovne spoznaje tristogodišnje književnosti u sjevernoj Hrvatskoj. Među njima posebnu pozornost zavrđuje Petar Berke jer je živio i umro u našem kraju, u Legradu. Do 1710. Legrad je međimurski grad, osobito poznat po tvrđavi Novi Zrin Nikole Zrinskoga, a 1710., nakon velike poplave Drave koja je poslije toga promijenila svoj tijek, Legrad se "preselio" u Podravinu i tako je već 288 godina na podravskom, koprivničkom području, iako je još uvijek povezan s Međimurjem, pa povjesničari koji pišu o Petru Berke govore o njemu kao Međimurcu. Tako dr. Olga Šojat (KAJ, 1973. broj 7) stavlja Petra Berke (i Legrad) u Međimurje.

Petar Berke (1733.-1798.), hrvatski kajkavski pisac, iako nedovoljno poznat današnjoj javnosti, nije zaobiden u povijesti književnosti. O njemu su mnogi pisali (vidi popis literature u KAJ-u 1973. broj 7, strana 24).

Najznačajniji doprinos poznavanju djela Petra Berke dao je današnji župnik u Mariji Bistrici msgr. Lovro Cindori, poznat po raznolikom kulturnim djelatnostima, pa je u Mariji Bistrici objavljeno 1995. reprint izdanje knjige Petra Berke **Kinč osebujni slavnoga Orsaga Horvatskoga**. Bistričko izdanje sastoji se od dvije knjige (uložene u zajedničku kutiju). Jedna je knjiga pretisak pisan starim kajkavskim pravopisom kako je objavljena 1775., a druga je transkribirana tj. prilagođena današnjem pravopisu. Transkripciju je učinio i za tisak priredio dr. Alojz Jembrih koji je napisao i vrlo opširan pogovor. Ovim izdanjem načinjen je velik doprinos hrvatskoj kajkavskoj kulturi i Svetištu Majke Božje Bistričke. Valja napomenuti da su o Petru Berke i njegovom djelu vrlo potanko pisali dr. Olga Šojat u časopisu KAJ (1973, br. 7) i dr. S. Rittig u djelu **Jubilejska kruna Majke Božje Bistričke** (Zgb. 1935.), a i Vladoje Dukat (**Slatki naš kaj**, Zgb. 1944.).

Dugo se smatralo da je Berke rođen u Legradu, ali je dr. Olga Šojat ustanovila da je rođen u Globokom kraj Štrigove i kršten 11. svibnja 1733., što znači da je rođen dan-dva prije. Otac mu je Ivan, a majka Judita rođ. Solčnaj. Petar je imao mlađeg brata Ivana i sestru Jelku. Prema prezimenu, dr. Šojat zaključuje da je ova obitelj mađarskoga podrijetla.

O školovanju Petra Berke postoje različiti podaci, a po istraživanju dr. Šojat, Berke se

Glava lika Majke Božje Bistričke.
Pučki hrvatski rad početkom Novog vijeka

Drveni kip Majke Božje Bistričke sa starom
krunom

Iz knjige Jubilejska kruna Majke Božje Bistričke (Zgb. 1935.)

školovao u Grazu i Varaždinu. Teologiju i filozofiju završio je u Beču. Zaređen je potkraj 1758., a potkraj 1759. postaje kapelan u Mariji Bistrici gdje, prema Nadbiskupskom arhivu, ostaje do 1. siječnja 1761., kad polazi na usavršavanje u Bolognu. Godine 1767. postaje župnik u Svetom Martinu na Muri, odakle 1769. odlazi za župnika u Legrad, gdje ostaje do svoje smrti 23. srpnja 1798. Sahanjen je u legradskoj župnoj crkvi koja je građena od 1769. do 1784., za njegova župnikovanja.

U spomenutoj knjizi dr. Rittig piše: "Berke je svjetlo svećeničko ime zagrebačke biskupije u 18. stoljeću. On je prvi povjesničar Bistričkoga svetišta, prvi apostol i propovjednik štovanja Majke Božje Bistričke i prvi učitelj našega naroda o Njenoj pobožnosti" (str. 54).

Kult Marije, Isusove majke, vrlo je star. Priznata je Bogorodicom na ekumenskom koncilu u Efezu 431. godine. Carigradski patrijarh Nestorije (380.- 451.) tvrdio je da je Marija rodila samo čovjeka pa prema tome nije Bogorodica. Na ekumenskom koncilu u Efezu 431. Nestorije je osuđen, a njegovo učenje odbačeno, svrgnut je kao patrijarh, umro je u progonstvu, a štovanje Bogorodice Marije ne samo da je raslo, nego se potvrđivalo mnogobrojnim čudesima.

Kip Majke Božje Bistričke sam je po sebi čudnovat (crn je i neveliki), a i povijest mu je

čudnovata. Dr. Rittig kaže da je mjesto Marija Bistrica dobilo ime po rijeci Bistrici i da je poznato od 13. stoljeća. Tamo je stajao kaštel, plemićki dvorac, u kojem su živjele razne plemićke obitelji (Bradači, Ladomerički, Tomaševići, Keglevići i drugi). Pola sata hoda od Bistrice bila je područna crkva na Vinskom Vrh u kojoj je isprva bio kip Majke Božje. Bježeći pred Turcima, bjezgunci uzimaju sa sobom i kip i nose ga u Bistricu u crkvu Sv. Petra i Pavla, koja se spominje 1334. godine. Danas je to crkva Marije Bistrice. U crkvi se nalazi

čudotvorni kip Majke Božje Bistričke s malim Isusom, izdjelan iz drva, skroman. Rittig pretpostavlja da ga je izdjelao neki pučanin i da potječe iz 14./15. stoljeća. Od straha pred Turcima kip je sakrivan, a kako je ponovno otkriven (u 17. st.) o tome piše Petar Berke.

Josip Miholjević u djelu **Bogorodica u hrvatskom pjesništvu** (Kršćanska sadašnjost, 1994.) kaže da najstariji zapisi bistričkih proštenja potječu iz 18. stoljeća, a nalaze se u tiskanim knjigama i rukopisima. Pjesme u čast Mariji Bistričkoj su mnogo starije, pjevale su se dugi niz godina i prenosile s koljena na koljeno. Crni kip Bogorodice je u pjesmama često "klinčec črleni", "cvit rumeni", "dišeća fijolica", "skrovna roža". Hodočašća su počela otkrićem kipa 1684. g. Prvi je počeo popisivati (na latinskom jeziku) čudesa koja su se dogodila zagovorom Majci Božjoj Bistričkoj upravitelj svetišta (od 1688. do 1710.) Andrija Ivšić u knjizi **Liber miraculorum**. Kajkavski pisac, pavlin Hilarion Gasparotti objavio je **Cvet sveteh** u četiri sveska (prvi tiskan u Grazu 1752.). U to vrijeme Bistrica je već vrlo poznato svetište. Glavno djelo o Mariji Bistrici objavio je Petar Berke KINČ OSEBUJNI SLAVNOGA ORSAGA HORVATSKOGA (POSEBNO BLAGO SLAVNE DRŽAVE HRVATSKE)

Prvo izdanje objavljeno je u Zagrebu 1765., a drugo u Grazu 1775. Berke je napisao ovo djelo dok je bio kapelan u Mariji Bistrici, prvo izdanje objavio je dok je bio na školovanju u Bologni, a drugo dok je bio župnik u Legradu.

U djelu **Kinč osebujni slavnoga Orsaga Horvatskoga** Berke je opisao povijest svetišta, napisao molitve, objavio 135 čuda nastalih zagovorom Majci Božjoj Bistričkoj i objavio pjesme u čast Bogorodice. Svi kasniji prikazi Majke Božje Bistričke temelje se na ovom djelu. Knjiga je podijeljena na deset dijelova. Prva tri dijela su povijesna, pet dijelova knjige je molitvenik, deveti dio govori o čudima, a deseti dio su Marijanske molitve i trinaest pjesama u čast Majke Božje Bistričke.

U predgovoru tumači dragim putnicima da je moć Blažene Djevice po njezinoj prošnji tako velika koliko je Bog moguć u svome svemogućstvu i kaže da su Marijanska prošteništa svuda po svijetu, a Bog je za hrvatski narod izabrao malo mjesto Bistricu "posred planin zagorskih". Kaže da je nastojao "na prvo postaviti" osebujnu milost Marije Bistričke koja

nevoljnicima pomaže i moli hodočasnika "da mene nevolnoga grešnika ne zabiš".

Vrlo zanimljiv povijesni dio knjige koji je Berke napisao po zapisima u bistričkim župnim knjigama i po zapisima župnika Ivšića "koteri prilog svedočanstva mnogih starih, kak svecoga tak i redovničkoga stališa ljudeh svega verovanja vrednih, je znašel i nam na pismu ostavil ova, s prisegom svojom potvrđena: najme da ov kip čudnoviti prečiste Device Marije, koteri je iz dreva, imajuči vu naručju z leve strani Jezušeka, tulukajše iz drevavre okolo leta 1588. bil je glasovit po milošćami koje luctvo pri njem je zadobivalo i zato vre onda vu velikom preštivanju z osebjnom pobožnostjom od mnogih je se držal". Berke šiše da ne može točno utvrditi kad je kip postavljen, ali kad je zbog provale Turaka bio sakriven, ostao je 40 godina zakopan u zemlju u crkvi ispod kora i zaboravljen jer je župnik koji ga je zakopao umro. Kad je župnikom postao Lukač, obilazeći poslije zvonjave Zdrave Marije crkvu, opazio je unutra posebnu svjetlost i shvatio da se nešto nesvakidašnje događa u crkvi. Kad su otkopali na mjestu odakle je dolazila svjetlost, našli su kip Majke Božje Bistričke "prez vse felinge, prez vsake najmenše škode koju njemu fajtnoča iliti močvarnost zemle vu tulikih letah včiniti bi morala". Događaj se brzo proćuo i "velika pobožnost je se pak podigla kak prvo". Ali nije dugo trajala. Zbog raznih opasnosti a i nemarnošču "najvišeš duhovnih pastirov crkve ove" kip je maknut i zazidan u zid crkve tako da je samo Marijino lice bilo vidljivo. Tako je zazidan ostao 30 godina.

Za vrijeme plebanuša (župnika) Petera Brezanića kip se ponovno pojavljuje. U miholjšćaku (listopadu) za vrijeme plebanuševe propovijedi došla je na prodekalnicu "žena čudnovite lepote, z modremi svitami (op. odjećom) pokrita", koja je u rukama nosila dupljer (op. svijeću)" kojega poda sama prodekatoru govoreća: "Molete za me ze vsem luctvom da nazad viđenje zadobim." Čuvši ovo plebanuš, začudi se nad zagovorom žene koteru drugač zdravu i frišku, prez vsakoga vođe, na prodekalnicu i s prodekalnice iti je videl. Malo zatem pako, zajdevši dole, međ ženski spol, otide i nestane je". No tek "nekulko let za tem" u vrijeme bistričkoga župnika Januša Molitirisa, a na nagovor zagrebačkoga biskupa Martina Borkovića, crkva je pažljivo pregledana i u zidu je nađen kip jedne subote, a na veliku radost i svećenstva i puka. Kip je bio neoštećen i takav je postavljen na oltar. Od te, 1684., godine Bistrica postaje slavno proštenišće u kojem se događaju "čudnovita pripećenija" (događaji) od kojih je Berke neke zapisao.

Osim opisa čuda, molitava i pjesama, Berke je zapisao i dobročinitelje Bistričkoga svetišta (npr. Hrvatski ban Ivan Palfi, barun Prašinski, Imbrih Erdödy i drugi) koji su svojim darovima pridonijeli da se nekada mala i skromna crkva sv. Petra i Pavla preobrazila u slavno narodno svetište i postala zaista **kinč osebjni slavnoga Orsaga Horvatskoga**.

Berke je zapisao i neke povlastice što ih je Bistričko proštenišće primilo od Sv. Rimske Stolice. Tako je župnik Pavao Jurak ishodio od pape Benedikta XIV. (1740.-1758.) oprost za pobožne bistričke hodočasnike. Papa Klement XIII. (1758.-1769.) odobrio je istom župniku da u bistričkoj crkvi osnuje bratovštinu Škapulara. Škapular su dvije svetačke sličice spojene uzicom, a nose ih pobožni ljudi, katolici, kao amajliju tako da jedna sličica stoji na grudima a druga na leđima. Svećani dan se uvijek slavi u nedjelju koja dolazi iza blagdana sv. Ane.

Berke je popisao i sve župe koje su u njegovo vrijeme hodočastile u Mariju Bisticu. Popis

je dugačak, spomenimo primjerice župe iz Varaždina "z plemenitem magištratušem i lepom mužikom", iz Križevaca "s cehi i mužikom", ispod Kalnika, iz Reke, iz Zeline, Imbriovca, Lobora, Zlatara i mnoge druge. Velike procesije su bile iz Međimurja i iz ugarskih zemalja.

Prije nego što navedemo neka od čuda i neke pjesme koje je Berke zapisao, navedimo točan naslov knjige napisan starim pravopisom, kako su objavljena oba izdanja: Kinch Oszebuini szlavnoga orsaga horvatskoga

To jeszt
Chudovita pripechenya, y osebuine Miloschte
Kotere pri csudnovitom kipu
Marie Bisztrichke
Visse vre let sze szkazuju, s kratkem od Kipa
Ovoga Historium, y hasznovitim navukom
pobosnem
Putnikom Marianskem
Na veksse nyihovo razveszelenye, po nevrednom
Negda Meszta ovoga
Kapellanu
Petru Berke
Na pervo posztavlene
Gracii, typis Haeredum Widmanstadii

1775.

Berke opisuje 135 čuda koja su se dogodila u 80 godina, tj. od 1684. do 1764. Govoreći o čudima, Berke uvijek navodi točnu godinu, imena i prezimena, kao i svjedoke. Čuda koja ovdje navodim odabrana su iz teksta dr. Olge Šojat, KAJ, 1973. br. 7.

1700.

Veliki beteg prestal

Stanoviti mladenec Matijaš, Ivana Kelemenca sin, z strahovitim nevoljum velikoga betega dugo vremena na tuliko se trapil, da kada bi bili drugi gledali njegovu na zemlju padanje, zubmi škripanje i na spodobu samoga maršeta ručanje, nesu ga mogli za dosta pomiluvati. Navlastito pako ocu njegovu tuliku žalost nevolja ova je zavdavala, kakti da bi se njega samoga dotikavala. Ov, onda, na muke sina i žalosti svoje poleščicu zadobiti bi mogel, obrne oči i srce protiv milosrdne Majke Bistričke ter počne pomoč nejnu i obrambu pobožno zazavati i, da ona od sina njegovoga ovu nevolju odvrne, nje se moliti. I od onoga hipa nigdar već veliki beteg na sina njegovoga Matijaša ne se povrnul, kaj je sam potlam na Bistrice pred gosponom plebanušom valual (svjedočio).

1726.

Tri dni zgubleno dete nahađa se

Štefan Goljak iz Drnja pogubil je bil iz doma dete, koje po nesreči bilo je vu Dravu opalo. Za to ne znajući roditelji, ziskavali su nje po vseh stranah, i ne najdevši nigder, mati včini zagovor k Majki Božjoj Bistričkoj, da ako dete najde živo, ostavivši vse posle na stran, ž njim hoče dojtj pohadať čudnovitoga kipa njejnoga. I nut, na tretji den najdeno je bilo dete na prudu dravskom živo i zdravo. Gdo ga je drugi iz glibine dravske tamo znesel i vu življenju začuval, nego milostivna Majka Bistrička? Zato mati deteta poleg obečanja svojega, vzešši dete na ruke, štuvala je na Bisticu hvalu davat Bogu i Mamice Bistričke, čuvarice milostivne deteca svojega.

1726.

Konj vkrađen povraća se

Juraj iz đurđevačke krajine idući jedanput na sejem iz Pitomače vu Koprivnicu, na konju, nesrečno je shodil: konja naimre, na kom je jahal, tati su vukrali i on, nemajući više ufanja njega najti, z žalostjum domov pešice je otišel. Celo leto ostavši bez konja, zamislil se jemput na kvar, koga je vu gore rečenom mestu valuval, z jedne strani, z druge pako strani napravu si postavi veliku pomočnicu Bistričku, koja človeku, vu kakve god nevolje postavljenomu, pomoći more i hoče. Zato ne prepustil k nje se fteči i zagovor včiniti, premda kak kesno. Kaj pak potlam si je shasnil? Drugi dan došel mu je domov vkrađeni konj i još k tomu drugoga je za sobum dopeljal. I ovak, ne nejdući se gospodar drugoga konja, obadva je zadržal za svoje rečeni Juraj.

Iz knjige **Kinč osebjuni:**

(Transkripcija A. Jembrih)

1727.

Hiža vu ognju začuvana

Janko Hazer iz fare svete Magdalene od križevačke krajine vu vremenu velikoga pogora celoga sela, iz polja domov bežući, videl je da hiže njegove ze vseh stranih žarki i čemerni plamni okolo gorućih hiž dotiču se. Zato on tako dole poklekši ruke proti nebu je podigel i pomoć milostivne Majke Bistričke serčeno zaprosil. Koju je i očivesno spoznal, ar med vsemi drugemi hižami na prah i pepel verženemi, njegova cela od plamena serditosti je ostala.

1763.

Vu snu zdrav postal

Ivana Mareniča sin Mihalj iz Đurđevca, tri leta tak bil je nevoljen na svojeh nogah da ni z mesta ne mogel koračiti prez pomoći kvak i lazarskih palic. Jeden put skazala mu se vu snu žena prelepe spodobе polek njega stoječa koju kada bi bil pital gdo je i kaj je za jednu, odgovorila mu je: "Ja sem Majka Bistrička, ako zdravlje želiš k meni se zagovori. "Na ovo

dečak iz sna se probudi i taki zagovor, za kojega vu snu bil je opomenjen, zverši i z velikum pobožnostjum Mamicu Bistričku za zdravlje zaprosi, za tem zaspi. I nut čuda velikoga! V jutro stal se je gore s postelje zdrav i frišek, koji brez svake palice lepo mogel je hoditi. Ovo pripečenje sam otec i mati dečaka plačuć pred gospodinom plebanušom vezdašnjim Pavlom Jurakom povedali su, i svedočanstvom verovanja vrednom potvrdili.

Berke je napisao razne molitve (u povodu dolaska hodočasnika u Bisticu, molitva na ispovijedi, molitva za dijete, za prijatelje i neprijatelje, a ima i **Molitva za slavni Orsag Horvatski** i mnoge druge).

I pjesme Petra Berke su molitve i hvalospjevi Majci Božjoj Bistričkoj.

POPEVKA SEDMA

Zdravo o Marija, zdenec slatkoče, iz koga zviraju Božje milošče, slepe, gluhe, šantave i ostale nevolje, milosrdno vračiš Deva Marija.

Zdravo o Marija nebo svetlosti, ne skрати grešnikom Božje milosti, ar prez tebe ne mogu dojt i k višnjem Bogu, daj nam v nebo dojt, Boga videti.

Zdravo o Marija nebo visoko, naj pogleda na nas desno tvoje oko, ar vu tugah plavamo, na pomoć te zovemo, pomoz i nas slatka Deva Marija.

Zdravo o Marija lep svetli rubin, iz tebe je rođen zmožni Gospodin, oca Boga dragi Sin, nekaj dojde s tobom sim, gledat v kakve jesmo tuge, nevolje.

Zdravo o Marija, vert Salamonski, v kom je zniknul cvetek Jezuš nebeski. V utrobe je tvoje ležal, grehe nam obvezal, koje Adam z Evum bil je zavezal.

Zdravo o Marija, lep znak vedreni, milosrdne oči tvoje obrni na Horvatski mal Orsag, ki teški plača birsag, pomiluj nevoljno vu njem tve ljuctvo.

Zdravo o Marija ufanje naše, molimo se za vse presvete meše, v keh se tvoj sin alduje, da nas z dobrem daruje, biče i šibe od nas da vzeme.

Hvala, dika budi Bogorodice, čiste i ponizne lepe Device, ka je Boga rodila, ljudem nebo otprla, rožice rumene Deve Marije.

Amen.

PESMA DVANAJSTA OD MARIJE BISTRIČKE

Simo, simo šetujte, dragi kršćeniki, simo, simo putujte nevoljni grešniki, sim oči obernet, ter milo vsi zdehnete k Marije Bistričke.

O Bistrička Marija tebe pozdravljamo, o ti rumena zorja, tebe mi hvalimo, o ti mati milosti, vse krivnje nam oprost, i z jezušem pomiri.

Da si ti draga mati, to vsi valujemo, ki sim k tvojem kipu ovak šetujemo, o Majka preljubljen, budi nam milostivna Marija Bistrička.

Pomoz i nas s nevolje, ponizno prosimo, poleg božanske volje pokorno molimo, zdrave nadalje jači, betežne pako vrači, žalosne veseli.

Spoznava tvoju milost slep, gluh, nem, betežen, valuje tvoju jakost pod smerti meč veržen, o Marija Bistrička, iz tebe zdenec zvira, zdravlja i življenja.

Ti si naša v življenju mila pomočnica, budi i v razdeljenju duše zavetnica, ah čuvaj nas i brani, z Jezušom nas nahrani, vu smertnom vremenu.

O majka preljubljena Marija Bistrička, budi nam anda vsigdar verna pomočnica, ki k tebi sad kričimo, da s tobom se dičimo v nebeskom kraljevstvu. Amen.

Dr. Olga Šojat pišući o Petru Berke (spomenuti KA) kaže da je knjiga doživjela dva izdanja jer je bila rado čitana i potrebna puku "koji vu tugah, nevoljah i potrebočah svojeh pod obrambu i pomoć milostivne Marije Bistričke jesu se vtekali".

I Hrvatski sabor raspravljao je i donosio odluke o svetištu Marije Bistrice. Tako je 20. listopada 1710. uveo post srijedom u čast Majke Božje Bistričke. Sabor odlučuje podiči oltar u crkvi Majke Božje Bistričke. Oltar je sagrađen i postavljen 1719. godine. Sabor odlučuje i o gradnji cesta u i oko Bistrice da bi hodočasnicima bilo lakše doći u svetište.

A da Majka Božja Bistrička pomaže pobožnom puku i danas, dokaz su mnogobrojne zahvalnice u cintoru na mramornim pločicama.

Tu su i neki podaci od kojih donosim dva: Godine 1880. požar je ošteti crkvu, ali je kip ostao neoštećen. Godine 1935. zagrebački biskup dr. Antun Bauer okrunio je kip zlatnim krunama i proglasio Majku Božju Bistričku Kraljicom Hrvata.

Danas u Svetištu Majke Božje Bistričke izlazi glasilo **Milosti puna** (urednik mons. Lovro Cindori). Na prvoj stranici, među ostalim, piše:

"Najveća je svetinja i biser bistričkog svetišta čudotvorni kip Majke Božje s djetetom u naručju, nalazi se na glavnom oltaru. "Uspravni crni drveni lik s djetetom u naručju - visok 117 cm - stoji na mjesечеvoj glavi. Nasmiješeno lice Bogorodice kako gleda u daljinu..." (Anđela Horvat). Kip nema posebne vanjske ljepote, ali je narodu Božjem veoma mio. (...) Radila ga je više bogoljubna duša negoli umjetnička vještina. Stručnjaci drže da je izrađen krajem ili početkom 16. stoljeća. Gospa stoji, zapravo, na čovječjoj glavi. Prema mišljenju nekih, to je polumjesec u obliku čovječje glave, što izražava Marijinu bezgrešnost. Nije li to glava majstora ili naručitelja Marijina kipa, što je znak odanosti i pobožnosti Majci Božjoj. Godine 1984. temeljito je obrađen i zaštićen od propadanja. (...)

Zagrebački biskup Martin Borković (+1687.) oživio je Gospino štovanje u Mariji Bistrici. Odano mu je za to i priznanje. Na ulazu u Bistričko svetište g. 1990. postavljen je njegov brončani kip rad S. Jančića."

Među mnogim zanimljivostima koje donosi glasilo **Milosti puna** (1997. br. 8) nalazi se i podatak da se o svetištu posebno brinu časne sestre (Družba sestara milosrdnica) koje su 1872. došle u svetište i 1997. proslavile 125 godina svoga nesebičnoga rada.

Na kraju ću još spomenuti majku svećenika, teologa, znanstvenika, književnika i dr. Ivana Goluba, Kalinovčanina, profesora na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilošta u Zagrebu. Njegovoj majci je Majka Božja Bistrička učinila čudo ozdravljenja. O tomu dr. Golub piše u časopisu Forum (1995. br. 7-8) naslovljeno **Nauk rodnooga doma**. Govoreći o svojoj obitelji, među ostalim, piše: "Ništa uzbudljivije nije bilo od hodočašća na Mariju Bistricu. Otkako je moja majka čudesno ozdravila po zagovoru Majke Božje Bistričke, do dana današnjega svake godine ide netko na Mariju Bistricu".

Kad je Ivan Golub objavio knjigu **Hodočasnik u Hrvatsku** (1997.), o sjećanju na papin posjet Hrvatskoj, među ostalima koji su mu se tom prigodom javili je i pismo kardinala Kuharića (objavljeno u Vijencu 25. prosinca 1997.) u kojem kardinal, među ostalim, piše: "Posebno mi je sjelo u dušu čudesno ozdravljenje Vaše mame i izgovorena Papina riječ "Marija Bistrica" kad Vas je ugledao. Majka Božja Bistrička nije darovala samo ozdravljenje Vašoj majci, nego je s tim ozdravljenjem darovala crkvi jednog pjesnika, pisca, a nada sve svećenika i teologa. U Mariji Bistrici su, dakle, korijeni Vašeg postojanja i Vašeg svećenstva. Bogu hvala! Hvala Majci Božjoj!"

A svećenik, pisac, pjesnik i znanstvenik Ivan Golub je zaista bogomdani čovjek.

O mnogim i mnogim čudesima zagovornika Majci Božjoj Bistričkoj piše i pisat će se još dugo i time se nastavlja ono što je započeo Petar Berke objavivši svoju knjigu **Kinč osebujni slavnoga Orsaga Horvatskoga** prije 233 godine.

U **Opomene zadnji** Berke piše: "... vsaki on koji s pravom i stalnom pobožnostj um tebi se obraća i na kojega se ti ogleduješ, ne mogoće da bi se skvaril. Zato želim ti iz srca da z ufanjem ovom pod obrambu milostivne Majke Božje Bistričke srečno i blagoslovno živiš na ovom svetu i potlam na drugom..."

Danas se Legradani i Podravci mogu ponositi nezaobilaznim piscem knjige kajkavske književnosti Petrom Berke koji je 29 godina proživio i župnikovao u Legradu. Spomenimo ga se na kraju riječima Ignaca Kristijanovića: "da se od pređov prijeta dika ne povehne".

Literatura:

1. Petar Berke, *Kinč osebujni slavnoga orsaga Horvatskoga*, pretisak iz 1775., druga knjiga: transkripcija pretiska dr. Alojza jembriha, objavilo Nacionalno svetište Majke Božje Bistričke 1995.
2. Trpimir Macan, *Hrvatska povijest*, MH, Zagreb, 1995.
3. *Povijest hrvatske književnosti*, Liber, Zagreb, 1974.
4. Milan Moguš, *Povijest hrvatskog književnog jezika*, Globus, Zagreb, 1993.
5. *Časopisi KAJ*, Zagreb, tekstovi Olge i Antuna Šojata
6. Dr. Rudolf Horvat, *Hrvatska Podravina*, Pretisak, Koprivnica, 1997.
7. Dr. S. Rittig: *Jubilejska kruna Majke Božje Bistričke* Zagreb, 1935
8. Vladoje Dukat, *slatki naš kaj*, Zagreb, 1944.
9. Josip Miholjević, *Bogorodica u hrvatskom pjesništvu*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1994.
10. Dr. Dragutin Feletar: *Legrad, Čakovec*, 1971.

Bilješke:

1. Sva su ovdje spomenuta djela i navodi napisani prilagođenim pravopisom, kako su danas poznati

Posebno zahvaljujem bibliotekarki u Knjižnici i čitaonici "Fran Galović", Koprivnica, gospođi Josipi Strmečki, koja se mnogo zalagala da nabavi svu potrebnu literaturu.

Božena Loborec

Kroatisch-kajkavischer Schriftsteller Petar Berke, Pfarrer zu Legrad

Die Literatur in der kajkavischen Literatursprache kommt in Nordkroatien im 16. Jahrhundert auf und hält sich bis zur Hälfte des 19. Jahrhunderts. Ihre Grundlage ist die Zagreber kajkavische Mundart, die mit štokavischen und čakavischen Elementen durchzogen wurde. Dieser Sprache bedienten sich viele Schriftsteller, und unter ihnen ist im 18. Jahrhundert auch Petar Berke zu erwähnen, der 29 Jahre lang Pfarrer zu Legrad bei Koprivnica war. Er verfaßte das Buch "Kinč osebnjini slavnoga orsaga Horvatskoga" (dt. Der einmalige Reichtum des ruhmreichen Staates Kroatien), in der er die Heilstätte der Mutter Gottes von Bistrice beschreibt. Das Buch besteht aus zehn Kapiteln: die ersten drei sind historisch, fünf Kapitel sind ein Gebetbuch, im neunten Kapitel werden die Wunder, die durch die Fürbitte der Mutter Gottes von Bistrice geschehen sind, beschrieben, und das zehnte Kapitel umfaßt Gebete und Lieder. Mgn. Lovro Cindori und Dr. Alojz Jembrih veröffentlichten 1995 eine Nachdruck-Ausgabe. Ein Exemplar befindet sich in der Bibliothek "Fran Galović" in Koprivnica.